

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського



МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES



Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ



ТВОРИ у 50 томах

Видавничарада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДУРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ



Том 8

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1906–1916)



МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2007

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Випущено на замовлення Державного
комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*



Упорядники Мирон КАПРАЛЬ, Андрій ФЕЛОНЮК

Автори коментарів: О.Вінниченко, Л.Войтович,
М.Капраль, Я.Книш, О.Кулчицький,
С.Панькова, Л.Тимошенко, А.Фелонюк



Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-484-0 (т. 8)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2007
- © Коментарі, автори, 2007
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2007

РОЗДІЛ II

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ,
ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ ГАСЛА



ГЛИНСЬКИЙ МИХАЙЛО ЛЬВОВИЧ

Глинський Михайло Львович, князь, провідник відомого аристократичного повстання у Вел[икім] кн[язівстві] Литовським. Походив зі зрущеного татарського роду*, який отримав свою назву від м.Глинська на Ворсклі (нинішня Полтавська губ[ернія]), що входило до складу їхніх родових маєтків. Молодість провів на заході*, де перейшов у католицтво, довго жив при дворі імператора Максиміліана*, потім у саксонського курфюрста Альбрехта*, брав участь у багатьох походах і, маючи репутацію чудового знавця воєнного мистецтва й дипломата, в кінці 1490-х рр. стався при дворі в[еликого] кн[язя] литовського Олександра*. Швидко здобув його прихильність, став вельми близьким до нього і вже в 1500 р. отримав дуже важливу посаду “дворного маршалка” — міністра двору й начальника військ, які перебували в безпосередньому розпорядженні в[еликого] князя. Згодом, завдяки його впливові, першорядні посади отримують також його найближчі родичі (брат Іван* — посаду маршалка, далі київського воєводи, Василь — Берестейське староство* та ін.). Згодом розповідали, що Г[линський] (зі своїми родичами) володів чи не половиною Литви; це було перебільшенням, але й воно дає нам уявлення про те враження, яке справляли на тогочасне суспільство сила і вплив, якими користувався Г[линський]. Українські й білоруські елементи*, передовсім, звісно, їхня аристократія, давно позбавлена будь-якого впливу, відсторонена від усіх вищих державних посад, побачили в Г[линському] свого вождя — енергійного, впливового, талановитого. Литовська аристократія*, яка звикла неподільно розпоряджатися всіма вищими державними посадами (православних, за законом, не допускали до вищих державних посад та участі в раді вел[икого] князя), навпаки, дуже невдоволено сприймала успішну кар’єру Г[линського] і той вплив, який він здобув у справах Вел[икого] кн[язівства] Литовського. Доки ще жив в[еликий] кн[яз] Олександр, усі випадки проти Г[линського] завершувалися фіаско; та Олександр помер у 1506 р., а його наступник Сигізмунд, попри всі намагання Г[линського] здобути його прихильність, дуже різко став на бік його противників. У Г[линського] і його прихильників одну за іншою почали відбирати посади; супротивники почали висувати проти нього різні звинувачення, на які він не міг домогтися ні суду, ні управи в нового в[еликого] князя. Врешті, переконавшись в упереженому ставленні останнього до нього, Г[линський], роздратований цією несправедливістю й усвідомлюючи безповоротність втрати свого впливового становища, вирішив стати на шлях збройної боротьби. Виїхавши в турівські володіння, він 1507 р. нав’язує зносини з в[еликим] московським кн[язем] Василем* і кримським ханом Менглі-Гіреєм, схиляючи їх на

спільні дії проти В[еликого] кн[язівства] Лит[овського]. Які плани він при цьому переслідував, не зовсім зрозуміло; найімовірніше, що, як і за змови 1481 р.* (Олельковича), йшлося про те, аби за допомогою Москви й Орди*, спираючись на місцевий український і білоруський елемент, захопити владу, якщо не над усім Вел[иким] князівством, то над українськими й білоруськими землями; агітаційним мотивом виставили переслідування православної віри, плани вихрещення православних у католицизм і т. ін. Але Орда не підтримала Г[линського], а в[еликий] кн[язь] московський — досить слабо. Повстання, організацією якого, крім Мих[айла] Г[линського], займався головним чином його брат Василь у київських і прикордонних землях, також не мало успіху. Волинська аристократія*, яка головно представляла український аристократичний елемент, мабуть не взяла в русі жодної участі, хоча він, безумовно, мав національний відтінок — мав на меті знову висунути українсько-білоруську аристократію, відтіснену литовською. Народні маси воно зовсім не зачепило, як і змова 1481 р., щодо якої воно є повною аналогією. Коли в[еликий] кн[язь] Сигізмунд спрямував свої сили проти Глинських і московських військ, які перетнули литовські кордони, й до нього приєдналося литовське військо В[еликого] кн[язівства] Литовського під проводом кн[язя] Костянтина Острозького*, Г[линський] вирішив, що повстання програє й, під прикриттям московського війська, відступив зі своїми одностудцями за московський кордон. Епілогом повстання стала кампанія 1511 р.*, розпочата, мабуть, не без впливу Г[линського], яка завершилася завоюванням Смоленська; за словами Герберштейна, Смоленськ при цьому в[еликий] кн[язь] Василь обіцяв Глинському, але обіцянку не виконали і роздратований Г[линський] розпочав зносини з Сигізмундом. Ці зносини викрили, Г[линського] заарештували, засудили до смертної кари, він врятувався лише завдяки переходові у православ'я. Одруження в[еликого] кн[язя] Василя з його племінницею Оленою* звільнило його з ув'язнення (1527), повернуло вплив і значення, а після смерті в[еликого] кн[язя] Василя, під час регентства Олени Г[линський] навіть став фактичним правителем В[еликого] кн[язівства] Московського. Але в 1534 р., за інтригою фаворита вел[икої] княгині-правительки*, його знову заарештували, й за кілька тижнів він помер в ув'язненні. Про повстання Г[линського] див.: М.Грушевський, "Історія України-Руси"*, т. IV, 2 вид. 1907 р. й монографія проф. Фінкля "Elekcsya Zygmunta", I, 1910.

вимоги України — на жаль, М. Грушевський помилявся, як і багато українських політиків того часу, сподіваючись на допомогу та підтримку російських демократичних партій в українському національному питанні. Детальніше про це писали: *Дашкевич Я. Р.* Михайло Грушевський — історик народницького чи державницького напрямку? // Воля і Батьківщина. — Львів 1998. — Ч. 1. — С. 48–63; *Грич І.* “Федераліст” очима “самостійника” (до історії написання статті Ф. Жука “М. Грушевський та СВУ” // Молода нація. — К., 2002. — № 3. — С. 81–106).

М.К.

Глинський Михайло Львович

Публікується в українському перекладі за виданням: *Грушевський М.* Глинський Михайл Львович // *Энциклопедический словарь товарищества “Братья А. и И. Гранат и К-о”.* — СПб, 1913. — Изд. 7-е, перер. — Т. XIV. — С. 148–151.

с. 338 Походив зі зрущеного татарського роду... — князі Глинські походили від відомого ординського темника Мамає († 1380), беглер-бея, зятя хана Бердибека, який був фактичним правителем Золотої Орди при поставлених ним ханах Абдулаху (1361, весна — 1369), Мухаммед-Булаку (1370–1375) та Тулунбеку (1379) і потерпів поразку в битві на Куликовському полі. Його внук Лекса (Олександр?), син Мантур-Кията, († після 1387) перейшов на литовську службу й отримав в уділ міста Глинськ на р. Сулі (вперше згаданий під 1320 р.) та Полтаву. Пізніше до складу їхніх володінь увійшли Путивль та інші волості. Михайло Львович Глинський († 1534), на прізвисько “Дородний”, був сином Льва Борисовича Глинського, на прізвисько “Сліпий”, правнука Лекси. Див.: *Войтович Л.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. — Львів, 2000. — С. 362–364.

Молодість провів на заході... — князь Михайло Львович Глинський провів за кордоном 12 років (бл. 1486–1498 рр.), перебуваючи у війську саксонського герцога Альбрехта Відважного та імператора Максиміліана I. За дорученням імператора їздив в Іспанію. За цей час він засвоїв кілька європейських мов, чим вразив двір Олександра Ягеллончика і завоював прихильність останнього, який у 1499 р. призначив його господарським маршалком. У 1501 р. як повноважний посол Великого князівства Литовського Михайло Глинський супроводжував Олександра Ягеллончика на коронацію до Кракова.

...Максиміліана... — Максиміліан I (22.03.1459–12.01.1519) — римський король (1486–1493), цісар Священної Римської імперії (1493–1519). З дитинства захоплювався фізичними вправами, що допомогло йому стати одним із найсильніших лицарів свого часу. Воював проти Угорщини (1486–1490), турків (яких переміг при Віллаху у 1492 р.), Франції (1492–1495, 1506, 1511–1515), Швейцарії (1498–1499) та Венеції. Князь Михайло Глинський, схоже, брав участь в італійській кампанії імператора (1495) та війні проти Швейцарії. Провів значні реформи у військовій галузі та адміністративній, спрямованих на централізацію держави. Див.: *Adler K.* Die Organisation der Centralverwaltung unter Kaiser Maximilian. I. — Wien, 1886; *Лучицкий И. В.* Максимилиан I и его реформы в австрийских землях. — К., 1887.

...Альбрехта... — Альбрехт Відважний (31.07.1443–12.09.1506) — герцог саксонський мейсенський (1485–1500). Як “маршал і могутній прапорonosець” допомагав цісарю Фрідріху III у його війні з бургундським герцогом Карлом Сміливим, очолював імперську війська в невдалій війні проти угорського короля Матяша Корвіна, у 1488–1498 рр. воював у Нідерландах. У цих останніх війнах у складі його війська як волонтер брав участь князь Михайло Львович Глинський (*Langem S. Herzog Albrecht der Beherrzte.* — Leipzig, 1838).

...в[еликого] кн[язя] литовського **Олександра** — Олександр Ягеллончик (5.08.1461—19.08.1506) — великий князь литовський (1492—1506) і король польський (1501—1506). Намагався зупинити московську експансію, одружившись з дочкою великого князя Івана Васильовича — Оленою (19.05.1476 — 20.01.1513), але його тесть спішив скористатися вигідною політичною кон'юнктурою, яка склалася після видання Віленського привілею 1492 р. (за яким удільні князі втрачали право зносин з чужими володарями та роздачі земель васалам) і розширити межі Московської держави за рахунок володінь українських та білоруських князів, які противилися політиці остаточної ліквідації уділів (Рареє F. Aleksander Jagiełłończyk. — Kraków, 1994).

...**брат Іван...** — Глинський Іван Львович († до 1522) — найстарший із синів князя Лева Борисовича Сліпого, воевода київський (1505—1507). Після невдачі бунту Глинських у 1508 р. емігрував у Московську державу.

...**Василь — Берестейське староство...** — Глинський Василь Львович († до 1522), на прізвисько “Сліпий Мамай”, старший брат Михайла Львовича. Тримав староство берестейське і ще кілька володінь у Білорусії. З 1508 р. — разом з братами у Московській державі. Отримав у володіння м.Мединь. Був одружений з Анною († бл. 1553), дочкою сербського воеводи Стефана Якшича. Їхня дочка Олена у 1526 р. стала дружиною великого князя московського Василя Івановича і була регентшою в юні роки Івана Грозного (1533—1538). Син Юрій Васильович († 26.06.1547), кравчий (з 1536), боярин (з 1540), був одним із лідерів Боярської думи і загинув у Москві під час заворушення проти Глинських.

Українські й білоруські елементи... — удільні князі з династій Рюриковичів і Гедиміновичів, які, за Віленським привілеєм 1492 р., втрачали свої прерогативи, опустившись до рівня шляхти, були невдоволені політикою уряду. Зберігаючи власні дружини і певні ресурси, вони були готові боротися за скасування унії з Польщею, в якій вбачали причину своїх бід, або зміну сюзерена як крайній засіб зберегти удільний статус своїх володінь. На межі XV—XVI ст. сили і ресурси удільних князів ще були досить значні. М.Грушевський помилявся, пишучи “давно позбавлені будь-якого впливу”. А як тоді князі Омельковичі-Слуцькі, Острозькі, Сангушки, Корецькі, Гольшанські, Вишневецькі, Соломирецькі і т. д.?

Литовська аристократія... — литовські боярські роди Гаштольдів, Радзівілів чи Заберезинських, намагаючись зайняти чільні місця при дворі великого князя, відтісняючи титуловану знать, підтримували політику уряду, навіть використовуючи для цього різницю віросповідань. Князь Михайло Глинський, безперечно, був для них конкурентом і вони зробили все для зменшення його впливу.

...в[еликим] московським кн[язем] **Василем...** — Василь Іванович (1479—1533) — великий князь московський і володимирський (1505—1533). Успішно продовжив батьківську політику утворення централізованої абсолютистської монархії і розширення кордонів за рахунок володінь Великого князівства Литовського. У 1526 р. другим шлюбом одружився з Оленою († 3.04.1538), дочкою князя Василя Львовича Глинського.

с. 339 ...змови 1481 р. ... — невдоволені ліквідацією Київського князівства (1471) та політикою уряду, спрямованою на зведення князівського стану до рівня шляхти, князі організували змову, яку очолили молодший брат останнього київського князя слуцький князь Михайло Омелькович, його двоюрідний князь Федір Іванович Бельський та дубровицький князь Іван Юрійович Гольшанський. Змовники планували вбити Казимира Ягеллончика на весіллі Ф.І.Бельського, розірвати унію з Польщею, відновити Київське та інші ліквідовані князівства. Через зраду слуги змова була викрита. Михайло Омелькович та Іван Юрійович страчені в Києві, а Ф.І.Бельський втік у Москву.

...Москва й Орди... — Велике князівство Московське з другої половини XIV ст. виступало противником Великого князівства Литовського в боротьбі за чернігівські та смоленські уділи. Ця боротьба загострилася після падіння Золотої Орди. Обидві сторони залучали до неї найбільший з осколків Орди — Кримське ханство. Великий князь московський і володимирський Іван Васильович (1462—1505) зумів залучити на свій бік хана Менглі-Гірея. Москва стала висувати претензії на всю спадщину Русі, оправдуючи свою політику ідеологією “Третього Риму” (*Широкопад А.Б. Русь и Литва: Рюриковичи против Гедиминовичей.* — М., 2004. — С.242—257).

Волинська аристократія... — на Волині осіло найбільше княжих родин, переважно нащадків сподвижників великого князя Свидригайла Ольгердовича (Острозькі, Корецькі, Збаразькі, Чорторійські, Вишневецькі, Сангушки, Гольшанські, Ружинські, Воронежські, Порицькі, Курцевичі), які також не були вдоволені політикою уряду щодо ліквідації удільних князівств і зрівняння їх статусу із іншими приватними володіннями. Але їх уділи були близькими до коронних земель і віддаленими від московських володінь, крім того саме по їх володіннях наніс найбільш спустошливі удари Менглі-Гірей на рубежі XV—XVI ст. Тому волинська знать не підтримала виступу, очоленого Михайлом Глинським. На його боці були українські, білоруські князі та їх васали, чий уділ безпосередньо межували із землями Великого князівства Московського і Великого князівства Рязанського або знаходилися недалеко від них.

...Костянтин Острозького... — Князь Костянтин Іванович Острозький (1460—1530) — брацлавський і вінницький намісник (1497—1500, 1507—1516, 1518—1530), староста луцький і маршалок Волинської землі (1507—1522), каштелян віленський (1511—1522), воєвода троцький (1522—1530), гетьман великий литовський (1497—1500, 1507—1530). Один із чільних політиків і полководців свого часу.

...кампанія 1511 р. ... — залишившись після поразки повстання 1508 р. у Москві, де він отримав Малоярославець та Боровськ, Михайло Глинський штовхав великого князя Василя Івановича на продовження війни, через свого службеника німця Шлейніца він наймав для московського війська в Сілезії, Чехії та німецьких землях ландскнехтів, піднімав своїх прихильників в українських та білоруських землях. Московську рать очолював сам Василь Іванович, а Глинський був одним із воєвод Великого полку. Війна розпочалася в кінці 1511 р. 1.08.1514 р. московське військо здобуло Смоленськ. Михайло Глинський сподівався, що він отримає Смоленське князівство у ленне володіння, але з нього тільки посміялися. Зрозумівши, що його сподівання марні, Михайло Глинський почав таємні переговори з королем Сигізмундом, але був зраджений одним із слуг, схоплений і відправлений у Москву. Незважаючи на те що за нього просив у 1517 р. посол імператора Максиміліана С.Герберштейн, Михайла Глинського звільнили лише у 1527 р. після того, як Василь Іванович одружився з його племінницею Оленою Василівною.

Одруження в[еликого] кн[язя] Василя з його племінницею Оленою... — не маючи спадкоємця від шлюбу з Соломонією Сабуровою, Василь Іванович, незважаючи на спротив партії князя Семена Курбського та інока Вассіана (князь Василь Патрикеєв), у листопаді 1525 р. відправив колишню дружину в монастир, а у січні 1526 р. одружився з княжною Оленою Василівною Глинською. Політичного розрахунку тут не було. Батько княжни вже помер, а дядько сидів у тюрмі. Очевидно, Олена просто сподобалася великому князеві. (*Соловьев С.М. Сочинения.* — Кн. 3: История России с древнейших времен. — Т. 5. — М., 1989. — С. 275—277). У 1527 р. Олена Василівна добилася звільнення дядька з тюрми. При цьому Василь Іванович взяв зобов'язання з бояр, які поручилися за нього, виплатити 5 тисяч карбованців у випадку втечі Глинського. Але недовзі Михайло Глинський знову зайняв високе положення при московському дворі.

...**фаворита вел[икої] княгині-правительки...** — князь Іван Федорович Овчина-Телепньов-Оболенський († 1538) — боярин (з 1534 р.), конюший і фактичний правитель Московської держави в останні роки регентства Олени Глинської. Помираючи, великий князь Василь Іванович призначив князя Михайла Глинського радником при племінниці, доручивши йому догляд за синами, і просив бояр сприймати його як свого та слухати. Глинський увійшов у регентську раду (20 чол.) разом з братами великого князя та виднішими боярами. Але, будучи відтіснений фаворитом племінниці, став відверто їй говорити про непристойність відносин з князем Оболенським. Їх протистояння завершилося арештом князя Михайла Глинського, якого звинуватили у спробі заволодіти державою і, очевидно, вбили в тюрмі (Юрганов А.Л. Политическая борьба в годы правления Елены Глинской (1533—1538). — М., 1987).

...**“Історія України-Руси”**... — див.: Грушевський М. Історія України-Руси. — К.; Львів, 1907. — Т. 4. — С. 280—289, 334.

Л.В.

Гонта

Публікується за виданням: Грушевський М. Гонта // *Энциклопедический словарь т-ва “Братъя А. и И. Гранат и К-о”*. — СПб, 1913. — 7-е изд., соверш. перераб. — Т. XV. — С. 430—432.

с. 340 *З записок, що вийшли з-під пера представників цього класу, ми мусимо черпати свідчення про нього, а поза цим джерелом, досить каламутним, ми маємо вельми мало достовірних документальних відомостей про [Гонту]* — близько десяти джерел мемуарного походження становлять ту джерельну базу, що визначає відомості про життя й участь у Колівищині І.Гонти. Щодо достовірності, залежно від часової і географічної віддаленості їх написання від подій 1768 р., вони є нерівноцінними. Детально мемуари, в яких йдеться про Гонту, охарактеризував В.Антонович, див.: Антонович В. Уманський сотник Іван Гонта (1768) // *Киевская старина*. — К., 1882. — Кн. XI. — С. 250—276.

...**Салезія Потоцького...** — Потоцький Францішек Салезій (1700—1772) — белзький городовий староста (1720—1767), київський воевода (1756—1772). Впливовий магнат в останній період існування Речі Посполитої. На початку 1730-х рр. безуспішно домагався руки Софії із Сенявських Денгоф, спадкоємиці величезних маєтностей свого роду, але на ній одружився князь Август Чарторийський, що згодом зіпсувало стосунки Потоцького із Чарторийськими, “фамілією” (спорідненими родами) і королем Станіславом Августом. Користувався протекцією свого двоюрідного дядька Юзефа Потоцького — коронного великого гетьмана, лідера “патріотів”. Після смерті в 1723 р. батька Юзефа, коронного великого скарбника, успадкував містечко Кристинопіль (сучасний Червоноград), де облаштував резиденцію. В 1732 р. по смерті свого дядька, белзького воеводи Станіслава, став дідичем обширних маєтків у Брацлавському та Подільському воеводствах (Умань, Тульчин, Торговиця, Могилів, Браїлів). Від 1753 р. регіментар українських прикордонних територій Речі Посполитої. Очолював українську партію (польських офіцерів, які командували прикордонними залогами). Забезпечував оборону своїх володінь від гайдамаків, обсаджуючи головню Умань і Тульчин надвірною міліцією (т. з. уманські козаки). На початок 1770-х рр. власник 70 міст і кількясот сіл. Детальніше див.: *Czeppe M. Potocki Franciszek // Polski Słownik Biograficzny*. — Т. XXVII/4. — Wrocław, etc., 1983. — S. 814—823.

...**село Росошки й сусідню Орадівку...** — Салезій Потоцький помітив Гонту під час кількаразової його служби у придворній сторожі в Кристинополі. Через пев-

ЗМІСТ

с. тексту с. ком.

<i>М.КАПРАЛЬ, А.ФЕЛОНЮК. Передреволюційне десятиліття великого історика України (1906—1916)</i>	<i>V</i>	
Розділ I. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	1	
До біографії митрополита Онисифора Дівочки	3	590
З облоги Белза в 1352 р.	7	592
Одна з українських колекцій	8	593
Рожне поле	11	594
Студії з економічної історії України	13	596
Господарство польського магната на Задніпров'ї перед Хмельниччиною	76	602
Байда-Вишневецький в поезії й історії	90	604
Сучасна вірша про неволю Вишневецького	116	606
До портрета Мазепи	120	607
Ще до портрета Мазепи.	122	608
Шведсько-український союз 1708 р.	123	609
Новий хозарський текст про війни Олега	135	610
Український рух на схід. Розселення за московською границею до 1648 р.	140	611
Розділ II. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ, ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ ГАСЛА	173	614
Коли сфабрикована грамота Любарта луцької катедрі?		
Критична замітка	175	614
Українське наукове товариство в Києві й його наукове видавництво	177	615
Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності	185	616
До питання про розселення в'ятчів. Кілька заміток з приводу новіших праць	192	621
Лопушанський "Святовид"	196	621
Нові конструкції початків слов'янського і українсько-руського життя. Критичні замітки	197	622
Останні випуски праці проф. Жуковича про релігійні відносини XVII в.	217	624
Останні томи "Архива Юго-Западной России"	224	627
Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства	229	628
Нові гіпотези з історії староруського права. Критичні замітки з приводу праці К.Л.Геца	266	641
Новіша література по історії В[еликого] кн[язівства] Литовського. Критичний огляд	285	643
Короткий огляд української історії	303	647
Українська справа в її історичному розвитку	312	649
Глинський Михайло Львович	338	651
Гонта	340	654

Запоріжжя і Запорізька Січ (Січа)	342	656
[Виступ на загальних зборах НТШ 30 квітня 1907 р.]	350	657
[Виступ на загальних зборах НТШ 12 травня 1909 р.]	352	658
Розділ III. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА ПЕРЕДМОВИ	355	659
Лист Володимирської громади з 1324 р. (Факсиміле листа й печатки)	357	659
Матеріали до історії Коліївщини. IV. Оповідання очевидця про смерть Гонти	361	660
Три листи Волод[имира] Антоновича до Антонія Мйодушевського	364	662
Записка Гендльовіка про банатських запорожців	371	664
До історії Остриянинової еміграції. Постриження вдови Остриянина в Москві	372	664
Історія Хмельниччини, списана Силуяном Мужилівським в лютім 1649 р.	376	665
Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського братства. Признання кирило-мефодіївців	387	665
Вступне слово [до т. LXIX “Записок НТШ”]	529	671
Передне слово [до: Свендїцький І. Опис рукописів народного дому]	531	671
Передмова [до т. ХСІІ “Записок НТШ”]	533	673
Від комісії [Передмова до т. VIII “Жерел”]	534	674
Від комісії [Передмова до т. ХХІІ “Жерел”]	538	677
Розділ IV. НЕКРОЛОГИ	539	678
Богдан Бучинський. Посмертна згадка	541	678
Пам’яті Никандра Молчановського	543	680
Петро Голубовський. Некролог	550	684
Микола Дашкевич. 1852—† 20.I.1908	553	687
Пам’яті Володимира Антоновича	558	691
Кн[язь] Ян-Тадеуш Любомірський. (Некролог)	560	693
Ф. Леонтович—В. Ключевський—Д. Самоквасов. (Некрологічні замітки)	562	694
В. І. Сергеевич. Посмертна згадка	568	701
Пам’яті Євгена Голубінського	570	702
Пам’яті Якова Шульгина	575	705
Пам’яті Миколи Лисенка. Промова Мих[айла] Грушевського	579	709
Іван Филевич. Некрологічна замітка	584	713
Костянтин Михальчук	587	716
Пам’яті Володимира Лозинського	589	719
КОМЕНТАРІ	590	
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	720	
ПОКАЖЧИК	726	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	753	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 8

Серія “Історичні студії та розвідки (1906—1916)”

Редактор *Л.Веремієнко*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *С.Довба*
Коректори *М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянин*

Здано на складання 21.02.2006. Підп. до друку 17.11.2006.
Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 62,56.
Умовн. фарбовідб. 62,98. Обл.-вид. арк. 55,00. Наклад 5000 прим.
Свідоттво держ. реєстру: серія ДК № 2980. Вид. № 14. Зам. 432-7.

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Друк на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 8: Серія “Історичні студії та розвідки (1906—1916)”. — 2007. —
776 с.

ISBN 978-966-603-223-5; 978-966-603-484-0 (т. 8).

Восьмий том зібрання праць М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки” і охоплює період 1906—1916 рр. У томі вміщені численні історичні статті, огляди, рецензії, археографічні передмови та публікації вченого, некрологи й посмертні згадки про істориків, суспільних діячів — сучасників М.Грушевського.

Видання розраховане для істориків, етнографів, філологів та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-484-0 (т. 8)